

LAENAMINE, ANALOOGIA JA TÄHENDUS LIITNIMISÕNAMOODUSTUSES¹

MAIRE RAADIK

Annotatsioon. Kirjutises vaadeldakse nominatiivse ja genitiivse liitumise vahetõrka liitsubstantiivides. Analüüsi aluseks on Eesti Keele Instituudi keelenõuandmebaasi küsimused nominatiivse ja genitiivse liitumise kohta, mis on esitatud 1990. aastate keskpaigast kuni 2020. aastani (kokku u 3300 küsimust). Vaatlus ei hõlma *s*-sõnade liitumist. Keelenõuandmebaasi materjali kõrvutatakse õigekeelsussõnaraamatu normingutega, mis on olnud üks küsimustele vastamise aluseid, ning normingute ja nõuannete vastavust tegelikule kasutusele üldkeeles uuritakse eesti keele ühendkorpuse 2019 najal. Lähemalt käsitletakse liitsubstantiivide võõr- ja omasõnalise esikomponendi liitumist, vaadeldes nii suuremaid sõnarühmi kui ka probleemsemaid üksiksõnu, ning liitumisnormingute kujunemist ja kasutusandmetest lähtuvat teisenemist õigekeelsussõnaraamatus, eriti vahenditähendust märkiva täiendsõnaga liitsubstantiivide näitel.

Võtmesõnad: liitsubstantiiv, nominatiivne ja genitiivne liitumine, oskuskeel, üldkeel, keelekorraldus, õigekeelsussõnaraamat

Sissejuhatus

Liitsõna täiendosa vorm võib oleneda mitmest asjaolust: sõna tähendusest, tarvituseletuleku ajast (varem keelde tulnud sõnad on suuremal määral liitunud nominatiivselt kui hilisemad), päritolust (võõrsõnades esineb tugev tendents liituda nominatiivselt), samuti võidakse mõne põhisõnaga seoses eelistada üht või teist liitumist. Eesti keelele on omane moodustada liitsõnu pigem genitiivse kui nominatiivse liitumise teel ning vahetegemine nominatiivse ja genitiivse liitumise vahel on sageli tuhmunud. Genitiivi üldistumist soodustavate põhjustena on nimetatud genitiivi lõpu *-n* kadu,

¹ Kirjutis on valminud riikliku programmi „Eesti keel ja kultuur digiajastul“ projekti „Eesti keele sõnavara ja korraldus: deskriptiivne ja preskriptiivne vaatenurk“ (EKKD64) raames.

lõppvokaali kadu, nendest tingitud mitmesuguseid analoogiaid ning keele kõlavuse ja sujuvuse taotlust (Aavik 1914: 12; Veski 1957: 21; Riikoja 1962: 614). Teisiti on lugu soome keeles, kus on jäänud domineerima varasem, st nominatiivne liitumisviis. Genitiivi levimiseks pole olnud põhjust, sest soome keeles on püsinud nii lõppvokaal kui ka genitiivi lõpp *-n*, mistõttu vahe nominatiivi ja genitiivi vahel on alati olemas. Eelistades liita täiendosa vastavalt kas genitiivselt või nominatiivselt, on mõlemad keeled saanud hoiduda sõnade liitmisel konsonantide kuhjumisest (vrd eesti *tuhkkolle* ja *tuhakolle*, soome *tuhkapesä* ja *tuhanpesä*). Nooreestlaste algatusel hakati XX sajandi algul ka Eestis propageerima nominatiivset liitumist, Soomes on sama moodi propageeritud genitiivset (Kolehmainen 2011).

Nominatiivse liitumise teadlikumat ja sihipärasemat rakendamist on seostatud eeskätt Johannes Voldemar Veski ja Johannes Aaviku nimega, mõlemad toetusid Ferdinand Johann Wiedemanni kogutud ainestikule. Veski sõnastas 1913. ja 1914. aasta kirjutistes üldpõhimõtte, mille kohaselt liidetakse liitsõna täiendosa nominatiivselt, kui „kokkuliidetavad nimi-sõnad umbes ühesugust sisu avaldavad (*coördinaatio*)“, genitiivselt aga siis, kui „mõisted sisuliselt teineteisest olenevad (*subordinatio*)“ (Veski 1914: 184). Aavik pühendas nominatiivsele liitumisele terve raamatu (1914), fikseerides nimetavalise liitumise sisupiirkonnad. Nimetavas käändes täiend sõna võib märkida a) ainet, materjali, b) asja kuju, välimust (konkreetsed mõisted), c) kohta, d) otstarvet ja e) abinõu ja viisi (abstraktmõisted). Tõdedes, et keeles ei ole „loogikal ja mõistete ratsionaalsel äramääramisel kaugeltki seda tähtsust, mida harilikult oletatakse; päämõju on siin sagedasti vormilisel küljel, mille analoogia oma enamuse tõttu ka need nähtused enda alla kisub, mis sinna õiguse poolest ei kuuluks“, soovitas ta siiski päästa mis päästa annab ehk kultiveerida nominatiivi seal, kus see keeletunnet liigselt ei haava. Nominatiivsete liitsõnade paremuseks pidas Aavik nende omapära, lühidust (otstarbekohasus) ja ilu (esteetiline printsiip). (Aavik 1914: 4–10, 16–17)

Veski on nominatiivse liitumise küsimusi põhjalikumalt käsitletud 1957. aasta kirjutises, kus ta muu hulgas polemiseeris Erich Raieti, Ernst Nurme ja Elmar Elistoga, kes Veski arvates tähtsustasid küll keeles valitsevat rahvapärasust, traditsiooni, keelepraktikat, kuid ei pidanud silmas järjekindlust, reeglipärasust, analoogilisust. Veski nägi nii rahva- kui ka reeglipärasusel üksikult võetuna puudujääke, mida ainult koosrakendamise

teel suudetakse kõrvaldada. (Veski 1957: 21 jj) Toetudes rahvakeelest pärit näidetele, kus nominatiivsel ja genitiivsel liitumisel on eri sisu (nt *metsmees* ja *metsamees*, *käsikiri* ja *käekiri*), taotles ta sellise eristuse järjekindlat rakendamist kirjakeeleski, olenemata ka täiendsõnaks oleva nimisõna tüübist, vrd nt *kuderavi* ja *koeravi*, *uniravi* ja *uneravi*, *tõkepuu* ja *tõkkepuu*, *juhtgrupp* ja *juhigrupp*, *taimhaigused* ja *taimehaigused*, *vorstmürgistus* ja *vorstimürgistus* (Veski 1954: 2).

Liitsõnade moodustamist kirjakeeles ja murretes on võrdlevalt uurinud Elli Riikoja, kes 1956–1962 ilmunud artiklisarjas ning 1960. aastal kaitstud väitekirjas „Eesti keele nimisõnade nominatiivse liitumise reeglite rahvakeelne alus“ analüüsis vormilisi ja tähenduslikke tegureid, mis mõjutavad liitumistüübi valikut murdekeeles. Riikoja uurimustest on kasvanud välja seisukoht, mille kohaselt ei määra täiendosa vorm kummalgi juhul, ei nominatiivse ega ka genitiivse liitumise korral, otseselt ära liitsõna täpsemat tähendust (vt EKG: 462–463, samuti Kasik 2015: 297). Teadlikult püütakse sellist eristust rakendada siiski oskuskeeles (vt nt tehnikakeele kohta Jürgenson 1968, linnunimetuste kohta Leibak 2001).

Olukorras, kus tuleb pidevalt luua uusi sõnu, sh oskussõnu, on ka vaja põhimõtteid nende moodustamiseks (vt ka Tauli 1968: 152–153). Tõenäoliselt põhjalikema loetelu nominatiivse ja genitiivse liitumise sisurühmadest on andnud 1967 ilmunud Tartu ülikooli „Eesti keele grammatika“ liitsõnavihik, milles on üles loetud 16 nominatiivse liitumise tähendusrühma. Neist on omakorda välja sõelutud viis üldisemat: 1) ainet ja koosnevust märkivad rühmad, 2) põhisõna esinemiskuju või sisulist olemust näitavad rühmad, 3) täiendsõna tõstab esile olulise, silmatorkava tunnuse, 4) täiendsõna märgib olulist esinemiskohta või -aega, 5) täiendsõna märgib kehaliiget või vahendit, mille abil midagi tehakse. (Kask 1967: 17–30) 1995 ilmunud „Eesti keele grammatika“ toob kindla nominatiivse liitumise piirkonnana esile üksnes sõnu, kus täiendsõna märgib põhiosaga nimetatud eseme või olendi ehituslikult või funktsionaalselt olulist tunnust, nt *klahypill*, *lehtpuu*, *ketassaag*, *kaunvili*, *tornmaja*, *ahelpiste*. Tunnuse esiletõst hõlmab ka juhtumeid, kus liitsõna täiendosa märgib seda, kes või mis põhisõnaga nimetatu on, nt *meesõpetaja*, *lapsnäitleja*, *agressorriik* (EKG: 462–463), Reet Kasiku käsitluses on need samastava seosega liitsõnad, nt *poisslaps*, *lapssõdur*, *kahjurputukas*, *pilootprojekt*, *doonorriik* (Kasik 2015: 297). Genitiivse liitumise piirkonnana on nimetatud possessiivse ja objekti-tähendusega nimetusi (EKG 1995: 463).

Kirjutises uuritakse, kuidas suhestuvad ÕSis esitatud liitumisnormin-
gud Eesti Keele Instituudi keelenõuandmebaasi materjali ja korpuse sagedus-
andmetega. Uurimus on välja kasvanud Eesti Keele Instituudis koosta-
tava ühendsõnastiku täiendamisest ÕSi soovitusi puudutava teabega, mis
on tinginud vajaduse vaadata ühendsõnastiku tööruhma ühiste arutelude
käigus läbi keelekorralduse põhimõtted, arvestades tegelikku keelekasutust
ja uusi digitaalseid võimalusi, ning neid põhimõtteid uuendada. Keelenõu-
materjal hõlmab u 3300 küsimust, mis on liitsubstantiivide nominatiivse
ja genitiivse liitumise kohta esitatud 1990. aastate keskpaigast kuni 2020.
aastani. 1970. aastate liitumisküsimustest on ülevaate andnud Tiit Ereli
(1976: 717 jj). Siinne analüüs ei hõlma *s-lõpulist* sõnade liitumist, millest
on kirjutatud Sirje Mäearu (2016). Sõnade esinemust üldkeeles on uuritud
eesti keele ühendkorpuse 2019 najal 2020. aasta novembris ja 2021. aasta
jaanuaris. ÕS, kui selle juures pole viidatud muud aastaarvu, on ÕS 2018.

1. ÕSi liitumissoovitused

Esimene õigekeelsussõnaraamat, 1918. aastal ilmunud „Eesti keele õigekir-
jutuse-sõnaraamat“, liitsõnu ei sisalda, kuid järgmises, 1925–1937 ilmunud
ja põhiosas Veski toimetatud kolmeköitelises „Eesti õigekeelsuse-sõnaraa-
matus“ (EÕS) on neid juba rikkalik valik. Nominatiivselt on muu hulgas
liidetud täiendsõnu, mis märgivad ainet (nt *roogmatt, siidkleit, õlgkatus*),
vahendit (*elekterküte, gaasküte, kõhthingamine*), olulist tunnust (*mürkaine,*
-madu, -seen, suhkur-, unitõbi), eseme või nähtuse esinemiskuju (*hoog-*
vihm). Mõne ainesõna puhul on antud rööpvorme, mis on hinnatud kas
võrdväärseks, nt *paekallas, -põhi, -sein = paaskallas, -põhi, -sein*, või on
üht teisele eelistatud, nt genitiivse täiendsõnaga liitsõnade *lumekannike(ne)*
ja *lumemees* asemel on soovitatud nominatiivse täiendsõnaga kujusid *lumi-*
kelluke ja *lumimees* (kuid siiski genitiivne *lumememm*). Ehkki Veski taotles
ranget süsteemikindlust, minnes kohati vastuollu ühiskeele tarvitusega, ei
ole ta EÕSis (ega ka „Eesti entsüklopeedias“, mida ta toimetab) nt kõiki
vahendit märkiva täiendsõnaga liitsõnu siiski nominatiivse liitumise alla
painutanud, genitiivsena on esitatud *gaasivalgustus, alkoholimürgitus,*
pliiatsijoonistus, postisaadetis, postiühendus, masinakirjutaja, masina-
kirjutus, masinaladu, masinakudumine, kõhurääkija, kõhurääkimine,
rongisõit, nõelapiste, kepiharjutus, röntgenikiiritus jt (Nurm 1971: 168).
Elmar Muugi „Väike õigekeelsus-sõnaraamat“ (1. tr 1933, 7. tr 1940)

rakendab vahendisõnades, täpsemini põhjusliku täiendosaga liitsõnades kohati isegi suuremat süsteemsust, esitades nominatiivse täiendsõnaga nt vigastusi (*elektervigastus*) ja mürgistusi (*alkohol-, arseen-, elavhõbe-, gaasmürgistus*).

Veski-Muugi reegli järgi tuleb juhul, kui liitsõna põhisõnaks on deverbaal, rakendada vahendit märkiva täiendsõna nominatiivset liitumist (*elektervalgustus, gaasküte, aurküimblus*), muil juhtumel on aga peetud õigeks genitiivset liitumist (*elektrivalgus, gaasipliit, aurukatel*) (Nurm 1971: 171). Vahendisuhte väljendamisele just nominatiivse täiendsõnaga pani aluse Aavik (1914: 19 jj), lähtudes mh *vesiveski* sõnast, tänapäevase sõnastuse andis reeglile Muuk (Muuk, Tedre 1931: 41). Enamasti puudub vahenditähendus (uuemaid) termineid, rahvakeeles on selliseid sõnu suhteliselt väike rühm (Riikoja 1958: 287). Vaidlusi ongi põhjustanud see, kas väike rahvakeelne rühm annab alust laiendada vahendisõnades genitiivset liitumist ka kirjakeelde, eeskätt oskuskeelde, või tohiks oskuskeeles taotleda suuremat süsteemsust ehk liita vahendisõnu nominatiivselt.

Kahes Muugi VÕSile järgnenud ÕSis, s.o „Väikeses õigekeelsuse sõnaraamatus“ (1953) ja „Õigekeelsuse sõnaraamatus“ (1960) allutatigi vahendit märkiva täiendsõnaga liitsõnad rahvapärasemale genitiivsele liitumisele. Sellise otsuse oli teinud Keele ja Kirjanduse Instituudi teaduslik nõukogu 1952. aasta detsembris (Nurm 1971: 169). Paraku toetuti piiratud ainestikule ja lähtuti eelkõige igapäevakeelest (Erelt jt 1971: 369). Järgmisel kümnendil ilmunud „Eesti keele grammatika III“ liitsõnavihik peab juba sõnades, nagu *ving-* või *vingumürgistus*, *eeter-* või *eetrinarkoos*, *gaas-* või *gaasikeevitus*, *masin-* või *masinalüps*, *röntgen-* või *röntgeniravi*, *aur-* või *auruküte*, siiski selgemaks nominatiivse täiendsõna tarvitamist (Kask 1967: 27). Uuesti tuli liitumise küsimus päevakorda 1970. aastate algul, kui pörkusid järgmise ÕSi koostajate ja Ernst Nurme vaated. 1976. a ÕSi tegijad vastasid Nurme kirjutisele (1971) ühisartikliga (Erelt jt 1971) ning nende ja Nurme seisukohti arutati vabariiklikus õigekeelsuskomisjonis. Nurm pidas võimalikuks rakendada genitiivset liitumist peaaegu terves vahendit märkiva täiendosaga liitsõnade rühmas, tuues peamiseks põhjuseks asjaolu, et seda laadi juhtumel pole vääriti mõistmine võimalik. ÕSi koostajad rõhutasid objektilise (*leiva-, metalli-, pinnalõikamine*) ja vahendilise liitumise erinevat tähendussisu (*gaas-, hapnik-, kaarlõikamine*) ega pidanud veenvaks Nurme katset ajada nominatiivse ja genitiivse liitumise piiri ühelt poolt tegevussisuliste *mine-* ja *us-*liitsõnade ja teiselt poolt

muude tegevust või selle tulemust väljendavate deverbaalse põhisõnaga liitsõnade vahele, nagu *traktorkündmine* ja *traktorikünd*, *masintõlkimine* ja *masinatõlge* (vt Nurm 1971: 169).

Nurme artiklile oli omakorda eelnenud Rein Kulli kirjutus ÕSi põhimõtetest (1970). Õigekeelsuskomisjoni teine, üsna konservatiivne koosseis kiitis suurema järjekindluse taotlused heaks (komisjoni koosoleku protokoll 31. I 1973), pöörates vahendit märkiva täiendsõnaga liitsõnad üld- ja oskuskeele eri vajadusi toonitavale teele (Erelt 2003: 454). 1976. a ÕSis avaldus see põhimõte varasemast rohkemate rööpvõimaluste esitamises, nt sõnade *ahiküte*, *vähktõbine*, *laastkatus*, *sitskleit* jts kõrval ka *ahjuküte*, *vähihaige*, *sitsikleit*, *laastukatus* jts. Termin ja üldkeelesõna vahet rõhutasid erialamärgendid ja ka *kõnekeelse*² märgend. Ehkki ka Nurm võttis mõneti omaks, et 1960. a ÕSis võidi rahvakeelsuse taotlusega minna liiga kaugele – nominatiivne täiendsõna välistab real juhtudel võimaluse oskussõna sisu valesti mõista, sest genitiivse täiendsõna ja verbaalse põhisõna seost tajutakse harilikult sihitislikuna –, hindas ta 1976. a ÕSi kavandatud liitsõnu *masinladu*, *-lips*, *-tõlge*, *telefon-*, *telegraafside*, *ahiküte* siiski teiseks äärmuseks. Tähtis on ka see, et Nurm ei pidanud võimalikuks seada oskuskeelele eri reegleid, kuivõrd kirjakeel saavat olla ainult üks.

Pöördeliseks on peetud 1999. a ÕSi, tõlgendades selle liitsõnade vormistust täieliku üleminekuna nominatiivsele liitumisele kirjakeeles ja genitiivse täiendosaga sõnade taandamisena argikeelseks (Vare 2001: 462–472). Tegelikult 1976. aasta normingut ei muudetud. ÕS 1999 üks taotlusi oli üld- ja oskuskeele erinevust selgemini esile tuua. Selleks otstarbeks laiendati märgendi ARG1 kasutust, tähistades sellega peale argikeelesõnade järjekindlamalt ka termineile vastavaid üldkeelesõnu. Vormistuse nagu **järvkaisal** BOT *järvkõrkjas* ARG1 eesmärk oli sõnaraamatu kasutajale näidata, kumb kahest keelendist on termin, mida sobib tarvitada oskuskeeles. Märgend ARG1 läks käiku osalt häda sunnil, sest üldkeele märgendit ei ole ega saagi olla (Erelt 2003: 453), teine võimalus olnuks kirjutada pikemad selgitused, nagu on tehtud nt artiklites **puit** (*ehitustermineis* puit-, *üldkeeles* puu-) ja **puu** (*üldkeeles* puu-, *ehitustermineis* puit-). 2013. a ÕSi tarvis otsisid koostajad siiski uue lahenduse, võttes erialamärgendite kõrval senise ARG1-märgendi asemel kasutusele sõnad

² Rein Kull (1985: 711) on hiljem pidanud võimalikuks ka *üldkeelse* märgendit.

„oskuskeeles“ ja „üldkeeles“ ning üldkeelesõna juurest termini juurde juhatava kommentaari „oskuskeeles täpsem/täpsemad“. Nt

h`oog: Hoo+vihm (*üldkeeles*) = hoog+vihm METEO

sits: Sitsi+kardin, sitsi+kleit, sitsi+rätik, *oskuskeeles täpsemad* sits+kardin, sits+kleit, sits+rätik

Sõnapaare, mille puhul on ÕSis osutatud üld- ja oskuskeelee erinevale liitumistavale, on kokku ligi 60 (vt allpool tabelid 1 ja 2). Tähenduse järgi on kaks suuremat rühma need, kus täiendsõna näitab ainet, materjali (siia kuuluvad täiendsõnad *kanep, laast, paas, pilbas, roog, siid, sindel, sits, sulg, vatt, vill, õlg*) ja vahendit (*ahi, elekter, gaas, põrand, tangid*). Lisaks on soovitusel varustatud liitsõnu, kus täiendsõna märgib eseme või nähtuse esinemiskuju (*hoog-/hoovihm, lill-/lillemuster*) või tõstab esile olulise tunnuse (*mürk-/mürgiseen*). Korpuse andmeist on näha, et vahendit märkiva täiendsõna puhul on uuritud sõnarühmas enamasti ülekaalus genitiivne liitumine. Erandid on *tang-/tangisünnitus* ning suure sagedusega *ahi-/ahjuküte*, kus nominatiivne ja genitiivne liitumine on peagu võrdse osakaaluga. Ainet või materjali märkiva täiendsõnaga liitsõnade hulgas on kirev pilt *siid*-liitsõnade pesas: *kleit* on pigem nominatiivse, *paber, sall, sukad* ja *tekk* pigem genitiivse liitumisega.

Tabel 1. ÕSi kommentaariga soovituspaaride sagedusandmed korpuse põhjal (paksus kirjas on suurem sagedus) ja keelenõuandes

Nominatiivne	Sagedus	Genitiivne	Sagedus	Keelenõuandest küsitud
ahiküte	2557	ahjuküte	2291	8
elekterkeevitus	12	elektrikeevitus	94	2
elekterküte	222	elektriküte	3362	6
elekterravi	46	elektriravi	430	3
gaaskeevitus	74	gaasikeevitus	142	1
gaasküte	145	gaasiküte	2500	–
hoogvihm	59	hoovihm	6780	–
kanepkõis	–	kanepikõis	44	–
kanepnõör	–	kanepinõör	37	–
kanepriie	–	kanepiriie	17	–
laastkatus	125	laastukatus	687	–
laastkorv	5	laastukorv	209	–

lillmuster	40	lillemuster	895	1
mürkseen	71	mürgiseen	241	1
nõmm-liivatee	382	nõmme-liivatee	49	–
nõmmnelk	97	nõmmenelk	16	–
paaspõrand	–	paepõrand	44	–
paassein	–	paesein	155	–
pilbaskatus	12	pilpakatus	88	–
põrandküte	205	põrandaküte	10 473	5
roogkatus	135	rookatus	1427	1
roogmatt	–	roomatt	291	–
roogplaat	–	rooplaat	116	–
siidkleit	258	siidikleit	46	–
siidlint	64	siidilint	46	–
siidniit	125	siidiniit	110	–
siidpaber	159	siidipaber	334	–
siidsall	298	siidisall	426	–
siidsukk	70	siidisukk	142	–
siidtekk	8	siiditekk	40	–
sindelkatus	186	sindlikatus	71	–
sitskardin	14	sitsikardin	–	–
sitsikleit	59	sitsikleit	136	–
sitsirätik	11	sitsirätik	22	–
sulgjopp	7	sulejopp, sulejope	18, 1013	2
sulgpadi	94	sulepadi	356	1
sulgtekk	35	suletekk	368	1
tangisünnitus	18	tangisünnitus	24	–
vattjopp	–	vatijopp, vatijope	16, 418	–
vattkuub	10	vatikuub	108	–
vattpüks	–	vatipüks	108	–
vatttekk	–	vatitekk	575	–
villpadi	–	villapadi	38	–
õlgkatus	544	õlekatus	23	–
õlgmatt	44	õlematt	10	–

Omaette rühm ÕSi soovitude hulgas on liitsõnad, kus peale täiendosa kuju on erinev ka põhisõna. Peamiselt on need meditsiinisõnad, lisaks mõned taimenimetused (vt tabel 2). Meditsiiniterminite täiend sõna märgib

vahendit (*õhuvann/õhkkümbelus*) või olulist tunnust (*suhkruhaigus/suhkurtõbi, kõrgvererõhuhaigus/kõrgvererõhktõbi, unehaigus/unitõbi, vähihaigus/vähktõbi*), taimenimetuste täiendsõna esinemiskohta (*järvkaisel/järvekõrkjas, merihein/mererohi*). Korpuse andmeil on nominatiivse ja genitiivse liitumise osatähtsus üsna võrdne sõnades *kõrgvererõhktõbi* ja *kõrgvererõhutõbi, suhkurtõbi* ja *suhkruhaigus*.

Tabel 2. Erineva põhisõnaga soovituspaaride sagedusandmed korpuse põhjal ja keelenõuandes

Nominatiivne	Sagedus	Genitiivne	Sagedus	Keele- nõuandest küsitud
järvkaisel	47	järvekõrkjas	8	–
kõrgvererõhktõbi	1125	kõrgvererõhutõbi* kõrgvererõhuhaigus	1299 40	3
kõrgvererõhktõbine	8	kõrgvererõhutõbine* kõrgvererõhuhaige	7 38	–
merihein	184	mererohi	438	–
rindkere	5643	rinnakorv	1626	–
suhkurtõbi	2051	suhkrutõbi* suhkruhaigus	530 3042	1
suhkurtõbine	42	suhkrutõbine* suhkruhaige	7 1606	–
unitõbi	112	unehaigus	32	–
unitõbine	–	unehaige	–	–
vähktõbine	6	vähihaige	5889	–
õhkkümbelus	–	õhuvann	302	–

* ÕSist puuduv keelend.

Tabeleist 1 ja 2 on peale korpuseandmete näha ka see, kui sageli on ÕSi soovituspaaride kohta küsitud keelenõuandest. Järgnevas vaadeldakse keelenõuküsimustes ette tulnud liitumisprobleeme võõr- ja omasõnalise täiendsõna ning mõne põhisõnasarja kaupa.

2. Võõrsõnalise täiendosaga liitsõnad

Teatavat liiki võõrsõnade kalduvusele liituda nominatiivselt on viidanud Kask (1967: 30), Tauli (1972: 110), Erelt (2007: 261–278), Liivaku (2008) ja Kasik (2015: 302), põhjalikult on seda käsitlenud Kull (1966). Keelekorralduses ja -nõuandes on järgitud soovitusi üldiselt kinni pidada nominatiivse ja genitiivse liitumise reeglitest, ent mingil määral arvestada ka juba toimunud liitumistüübi üldistumist (Erelt 1976: 718).

Keelenõuandest on nominatiivse-genitiivse liitumisega seoses küsitud 368 võõrsõna ja 217 omasõna liitumise kohta. Võõrsõnadena on siin käsitletud nii struktuurilt kui ka päritolult võõraid sõnu, arvestades ühtlasi sõna esinemust võõrsõnade leksikonis. Sõnade sagedus on erinev: on sõnu, mida on keelenõuandest küsitud vaid kord või paar, ja on ka sõnu, mida on küsitud kümneid kordi. Võõrsõnaliste esikomponentide hulgas on kokku 104 sõna, mida on küsitud kolm või enam korda, sagedustabeli tipus on *liising* (sellega algavate liitsõnade kohta on küsitud 63 korda), *grill* (58), *diisell* (55), *reklaam* (58), *kontsert* (49), *kontroll* (40), *ekspert* (39), *tree-ning* (38), *elekter* (35), *oliiv* (33), *aroom* (24), *eksport* (23), *remont* (23), *kultuur* (19), *vegan* (17), *röntgen* (16), *džäss* ja *transport* (mõlemad 14), *audiitor*, *gaas*, *maakler*, *pronks* ja *vanill* (13), *rokk*, *struktuur* ja *transiit* (12), *kuller* ja *tekstiil* (11), *aadress* ja *projekt* (10).

Kas see valik on juhuslik või kutsuvad küsimusi esile kindlat tüüpi võõrsõnad? Vaadeldes esikomponenti vormitüübi mõju võõrsõnade liitumisele, on Kull (1966) toonud esile rühmad, millesse kuuluvatel sõnadel on kalduvus liituda nominatiivselt. Kui võtta need 104 võõrsõna, mida on keelenõuandest küsitud kolm või enam korda, katab Kulli kirjeldatud vormitüübigistik neist enamiku:

- 1) rõhulise lõppsilbiga kahe- või enamasilbilised sõnad, mille lõpus on a) pikk vokaal + *t*, *d* (keelenõuandest on küsitud sõnu *krediit*, *kvaliteet*, *mandaat*, *satelliit*, *transiit*, samuti diftongiga lõppev *polaroid*), b) pikk vokaal + *l*, *m*, *n*, *r*, *ž* (*aerosool*, *aroom*, *betoon*, *drenaaž*, *hormoon*, *kromosoom*, *kultuur*, *mobiil*, *montaaž*, *papilloom*, *parfüüm*, *puksiir*, *reklaam*, *struktuur*, *šabloon*, *tekstiil*, *vaktsiin*, *vitamiin*, samuti *disain*, *kokteil*, *maltoos*), c) *-iiv* (*akreditiiv*, *arhiiv*, *oliiv*), d) *-ioon* (*kassatsioon*, *kolleksioon*), e) pikk konsonant (*aadress*, *barokk*, *fitness*, *karamell*, *kontroll*, *kristall*, *metall*, *patrull*, *vanill*), f) konsonantühend (*dessert*, *ekspert*,

eksport, import, klient, kontsert, projekt, remont, renessanss, reserv, transport);

- 2) *album-* ja *number-*tüübi sõnad (*audiitor, diisel, doonor, elekter, filter, kaabel, kalender, konteiner, kuller, kuraator, maakler, manööver, mentor, pahtel, palsam, röntgen, sponsor, tempel*);
- 3) ühesilbilised võõrpäritolu sõnad (*bluus, džäss, fänn, gaas, geel, geen, grill, jaht, mass, plast, pronks, rokk, räpp, seks, skaut, sport, stress, test, veeb, vipp, vokk*);
- 4) teisevältelised sõnad (*doping, faktooring, kliiring, liising, treening*).

Lisaks on enim küsitud võõrsõnaliste esikomponentide hulgas veel *alkvaarium*-tüübist *alumiinium, petrooleum, juunior, seenior, seminar*-tüübist *alkohol, insener, mahagon* ja *õpik*-tüübi sõna *vegan*.

2.1. Teisevältelised *ing*-lõpulised sõnad

Teisevältelistest *ing*-lõpulistest sõnadest on keelenõust peale *liisingu* küsitud ka vanemate laenude *treening* ja *doping* ning majandusterminite *kliiring* ja *faktooring* liitumise kohta. Kui *dopingu, faktooringu* ja *kliiringu* puhul on tegemist üksikute liitsõnadega, siis nii *liisingu* kui ka *treeningu* puhul on aegade jooksul läbi küsitud terve hulk liitsõnu. *Liising*-alguliste liitsõnade korduvad küsimused on olnud seotud põhisõnadega *leping* (13 korda), *firma* (12), *tehing* (8), *taotlus* (5). Nominatiivset liitumist on keelenõuandjad soovitanud sõnades *liisinglaen, -ost, -teenus, -tehing*, genitiivset sõnades nagu *liisinguauto, -ettevõte, -ettevõtja, -firma, -intress, -leping, -makse, -pakkumine, -periood, -sõiduk, -taotlus, -teenus, -tähtaeg*.

ÕS esitab *liising*-algulised liitsõnad valdavalt genitiivse täiendosaga: *liisinguandja, -võtja, -taotlus* (objektitähendusega sõnad), *-firma, -leping, -tähtaeg, -vara* (nagu *reisifirma, laenuleping, müügileping, laenutähtaeg*). Korpuseuuring näitab, et objektitähenduse puhul on ka kasutuses valdav just genitiivne liitumine (*liisinguandja, -pakkuja, -pakkumine, -taotlus, -võtja*). Kuuluvust või otstarvet näitavaid sõnu liidetakse pigem omastavaliselt (*liisinguarve, -ese, -intress, -jääk, -kalkulaator, -klient, -kohustus, -objekt, -summa, -sõiduk, -tingimus, -turg, -võimalus, -võlg*), osa suurema sagedusega sõnu siiski nii nimetavaliselt kui ka omastavaliselt (*liising(u)-auto, liising(u)ettevõte, liising(u)firma, liising(u)leping, liising(u)makse, liising(u)periood, liising(u)portfell*). Ainus nominatiivse täiendosaga

liitsõna ÕSis on *liisingtehing*. Normingu lähtekohaks on põhimõte, et liitsõna täiendosa, mis märgib seda, kes või mis põhiosaga nimetatu on (tehing on liising), sobib liita nimetavaliselt. Kasutusuuring näitab seda tüüpi sõnades ootuspärase nimetavalise liitumise kõrval (*liisingfinantseerimine*) siiski ka omastavalist (*liisingtehing* 59 ja *liisingutehing* 79 – nagu *kauba-, laenu-, müügitehing*).

Liising-alguliste liitsõnade puhul tervikuna on kasutuses ilmne omastavalise liitumise domineerimine. Korpusest tuli esile 48 liitsõna, mille esinemissagedus oli 40 või üle selle, neist 36 olid omastavalise ja 12 nimetavalise täiendsõnaga. Kümne kõige sagedasema liitsõna hulgas oli kaheksa omastavalise ja kaks nimetavalise täiendosaga: *liisingufirma* 2207, *liisinguleping* 1863, *liisinguandja* 1626, *liisinguvõtja* 1449, *liisingfirma* 977, *liisingumakse* 940 (võrdluseks: *liisingmakse* 212), *liisinguperiood* 725 (*liisingperiood* 173), *liisingleping* 546, *liisinguuese* 522, *liisinguauto* 510 (*liisingauto* 186). 1990. aastatel käibele tulnud *liising*-liitsõnade varieeruva vormi taga võib ühelt poolt näha samakujuliste inglise sõnaühendite eeskujuga, mis toetab nominatiivset liitumist (*liisingfirma* nagu *leasing company*), teisalt võib oma mõju olla keelesoovitustel (vt nt Raadik 2005: 58–62). Ka omasõnade eeskujust lähtuv genitiivliitumine (*liisinguleping* nagu *laenu-, müügileping*) on tõenäoliselt tugevnenud sedamööda, kuidas *liising* kui nähtus on meil tuntumaks saanud.

Erinevalt *liising*-liitsõnadest on *treening*-liitsõnade hulgas korduvaid küsimusi vähe. Genitiivse liitumisega on küsijaile soovitatud sõnu *treeningugraafik*, *-grupp*, *-innukus*, *-jalats*, *-keskus*, *-klubi*, *-koormus*, *-kord*, *-maht*, *-moon*, *-nõustamine*, *-plaan*, *-päev*, *-päevik*, *-relv*, *-režiim*, *-rühm*, *-saal*, *-stiil*, *-süsteem*, *-tasu*, *-tingimus*, *-vahend*, nii nominatiivse kui ka genitiivse liitumisega sõnu *treening(u)dress*, *treening(u)pudel*, *treening(u)püksid*, *treening(u)riided*, *treening(u)rätik*. Küsitud sõnade hulgas on nii neid, mis sõnastikes olemas, kui ka neid, mis pole sinna jõudnud. Kordagi ei ole aga keelenõust küsitud selliste sõnade kohta, kus senine norming näeb ette üksnes nominatiivse liitumise.

Samadel põhjustel nagu *liising*-liitsõnad, st inglise sõnaühendite mõju kombineerituna omasõnade eeskujust lähtuva genitiivse liitumise ja keelesoovitustega, on *treening*-täiendsõnaga liitsõnad tervikuna kirev rühm. ÕSis on *treening*-liitsõnu esitatud kolmel moel. Nominatiivse liitumisega on *treeninglend*, *-matš*, *-mäng*, *-sõit*, *-võistlus*, genitiivse liitumisega *treeningukava*, *-koormus*, *-meetod*, *-partner*, *-plaan*, *-päevik*,

-rühm, -seade, nii nominatiivse kui ka genitiivsega *treening(u)dress*, *treening(u)laager*, *treening(u)pluus*, *treening(u)püksid*, *treening(u)tund*, *treening(u)ülikond*. Korpuse andmeil lähevad norming ja tegelik kasutus kokku ÕSi nominatiivse liitumise rühmas, täpsemini neis sõnades, kus täiendsõna näitab, kes või mis on põhisõnaga väljendatu (*treeningmäng*, *treeningsõit* – mäng, sõit on ühtlasi *treening*). Meenutame, et nende sõnade kohta ei ole ka keelenõust küsitud. Rühmas, mis on ÕSis fikseeritud üksnes genitiivse liitumisega, näeb tegelikus tarvituses mõlemat liitumisviisi, kuid seejuures on kõigi sõnade puhul ülekaalus just nominatiivne liitumine. Selles rühmas tasuks edaspidi kaaluda mõlema liitumisviisi esitamist, nt *treening(u)kava*, *treening(u)koormus*, *treening(u)partner*, *treening(u)plaan*, *treening(u)päevik*, *treening(u)rühm*, *treening(u)seade*. Rühmas, kus ÕSis on antud mõlemad liitumisviisid, eristub korpuse andmeil omakorda kaks väiksemat rühma. Rõivaesemeid tähistavaid sõnu on tegelikus tarvituses liidetud peamiselt nominatiivselt, kuid nende sõnade sagedus on korpuses üldse väga väike. Suurema sagedusega on liitsõnad *treening-/treeningulaager* ja *treening-/treeningutund*, nende puhul on täiendsõna liidetud sagedamini nominatiivselt, harvemini genitiivselt. See langeb ka kokku ÕSi norminguga, mis möönab mõlema liitumisviisi võimalikkust.

1960. a ÕSis olid *treening*-liitsõnad antud peamiselt genitiivse täiendosaaga, erandiks olid *treeningdress* ning *treeningmatš*, *-mäng*, *-sõit* ja *-võistlus*. 1976. a ÕSi eel juhtis Kull tähelepanu, et *treeningriietuses*emeid tähistavad sõnad on tegelikus kasutuses nominatiivse täiendsõnaga, ning imestas, miks ei ole ÕSis *treeningdressi* kõrval peetud võimalikuks *treeningpükse* ega *treeningülikonda* (Kull 1966: 291). 1976. a ÕSis oli kõigil kolmel juba antud nii nominatiivne kui ka genitiivne liitumine, kuid korpuseuring kinnitab Kulli väidet: need sõnad, kuigi korpuses üldiselt väikese sagedusega, kalduvad olema nominatiivse täiendosaaga. Sellised on ÕSi liitsõnavalikust nt *treeningdress*, *-pluus*, *-püksid*, *-ülikond*, keelenõuande küsimuste hulgast aga nt *treeningjalats*, *-riided*, *-rätik*. Samasse rühma kalduvad ka muud keelenõust küsitud *treeninguvahendid*, nt *treeningmoon*, *-relv*, *-pudel*. Peale rõivaesemete esitas 1976. a ÕS nii nominatiivse kui ka genitiivse täiendosaaga ka *tunni* (*treeningtund* ja *treeningutund*), 1999. a ÕS lisas aga *laagri* (*treeninglaager* ja *treeningulaager*), nagu oli ette pannud Kull (1966: 291).

Kui vaadata korpusest 30 kõige suurema sagedusega *treening*-liitsõna, on nende hulgas vaid 4 genitiivse täiendsõnaga: 8. kohal *treeningulaager*

(vrd 1. kohal nominatiivne *treeninglaager*), 19. *treeningukaaslane* (26. *treeningkaaslane*), 27. *treeninguplaan* (3. *treeningplaan*), 29. *treeningukoormus* (10. *treeningkoormus*). *Liising*-liitsõnadega võrreldes on *treening*-liitsõnad seega palju enam nominatiivse liitumise poole kaldunud.

2.2. Esmaväitelised võõrsõnad: *vegan*

Esmavätelistest võõrsõnadest on küsijaile ja ka vastajaile enim peavalu teinud inglise laen *vegan*, mis hakkas levima 2000. aastatel. Inglise *vegan* on tekkinud sõna *vegetarian* 'taimetoitlane; taimne, taimetoidu-' kokkutombe teel ning nagu aluskeelendil nii on ka *vegan*'il inglise keeles kaks tähendust: 'täistaimetoitlane' ja 'täiesti taimne, täistaimetoidu-'.

ÕSi jõudis *vegan* esimest korda 2013. aastal, esimesed liitsõnad, genitiivse täiendosaga *veganikohvik* ja *veganitoit*, esitas 2018. a ÕS. Keelenõuandmebaasi esimene *vegani*-teemaline kanne (*veganitoit*) pärineb 2012. aastast, 2014 selgitas Tuuli Rehema keelenõuande veebilehel, et nimisõnaga *vegan* algavates liitsõnades sobiks eelistada genitiivset täiendsõna (*veganiküpsised*, *veganitoit*, *veganielustiil*, *veganikohvik* jt). *Veganid* ise on käsitanud eesti *vegan*-sõna nii nimi- kui ka käändumatu omadussõnana. Viimase väitega on muu hulgas soovitud põhjendada ühildamata lahkukirjutust nimetustes nagu Eesti Vegan Selts, Vegan Restoran V, Miku Vegan Kohvik. 2014. aasta sügisel peetud ühisarutelul paraku kokkuleppele ei jõutud, sest veganitele oli vastumeelne omastava käände soovitus (*veganitoit*, *veganite selts*), keelekorraldajaile omakorda inglise väljendeid kopeeriv lahkukirjutus (*vegan toit* nagu „vegan food“ või *vegan restoran* nagu „vegan restaurant“). Veganite vastuargument omastavale käändele oli selle seos kuuluvusega, kuivõrd „vegan restorani“ omanikud ega külastajad või „vegan seltsi“ liikmed ei pruugi olla ise veganid, „vegan toit“ ei pea aga tingimata olema veganite jaoks või veganite valmistatud.³ Keelekorraldajad kahtlesid, kas pidada *veganit* käändumatuks omadussõnaks (*vegan toidud* nagu *akuraat mehed*⁴), ja tõmbasid mõttes paralleele *koššer*-sõnaga. Kompromiss oluks nominatiivse täiendsõna möönmine,

³ Eesti Vegan Seltsi e-kiri 21. IX 2014.

⁴ Kalduvusele võõrkeelseid adjektiive ühildamata jätta on mh osutanud Aavik (1914: 37), tuues näiteid nagu *prostoi* inimesed, *undrehti* asjad, *akuraat* tööd, *modern* mööblid, *intelligent* inimesed.

kuid keelekorraldajad polnud 2014. aastal selleks veel valmis, lootes, et liitsõnad suudetakse allutada eesti mallidele.

Keelenõuande korduv küsimus ja vastus on olnud *veganitoit* (5), lisaks on küsijaile soovitatud genitiivse täiendsõnaga liitsõnu *veganijaanituli*, *-jalats*, *-kook*, *-liköör*, *-margariin*, *-pasta*, *-roog*, *-šokolaad*, *-toode*, nominatiivse täiendosaga *vegankruisija*, *vegantoidukoht*, *veganökoketšup* (kaks viimast, 2019. aasta vastust kajastavad keelekorraldajate seisukohtade teisenemist). Korpuseuring näitab, et *vegan*-sõnu liidetakse peamiselt nominatiivselt, nt *vegan-/veganitoit* 525/111 (lisaks sidekriip-suga *vegan-toit* 60), *vegan-/veganitoode* 187/22 (*vegan-toode* 23), *vegan-/veganidieet* 83/0 (*vegan-dieet* 20), *vegan-/veganirestoran* 71/9, *vegan-/veganimenüü* 64/5, *vegan-/veganikohvik* 53/5, *vegan-/veganiburger* 46/5. Kindel nominatiivse liitumise piirkond on liitsõnad, kus täiendosa määrib seda, kes või mis on põhisõnaga väljendatu (*veganlaps*, *veganpere*, *vegankokk*, *vegankruisija*, *veganvanem*), ülejäänutes võiks normimisel mõõnda nominatiivse täiendosa ülekaalu, säilitades seekõrval siiski ka eesti liitsõnade eeskujust lähtuva genitiivi võimaluse (*veganitoit* nagu *kooli-*, *paki-*, *imiku-*, *vaimutoit* või *veganikohvik* nagu *tänava-*, *katuse-*, *sõõriku-*, *lastekohvik*). Kuivõrd genitiivi võimalus ka kasutuses realiseerub, näitab tulevik.

2.3. Ühesilbilised võõrpäritolu sõnad

Ühesilbilistest võõrpäritolu sõnadest on küsijaid kõige enam huvitanud *grill*-liitsõnad, muusikastiilide nimetused ja materjalisõnad (*plast*, *pronks*). Sõna *pronks* puhul on õigupoolest küsitud vaid kaht liitsõna: *pronksiöö* (korpuses nom 3714, gen 858) ja *pronksivärv*. Üks *pronksiöö* küsija on lausa ahanud: sada korda olen küsinud, ikka meeles ei seisa.

Muusikastiilide *bluus*, *džäss*, *rokk* ja *räpp* puhul on küsijaile enim kõhklusi valmistanud täiendosa liitmine isikut tähistavatele põhisõnadele, nagu *laulja* (küsijaile on soovitatud liitsõnu *bluusi-*, *džäss-* ja *džässi-*, *rokilaulja*), *kitarrist* (*bluusi-*, *džässkitarrist*), *muusik* (*džässi-*, *rokkmuusik*), *pianist* (*džässipianist*), *staar* (*roki-* ja *rokkstaar*), lisaks on küsitud põhisõnade *festival* (*džässifestival*), *kontsert* (*džässi-*, *rokk-*, *räpikontsert*), *lugu* (*rokilugu*), *muusika* (*džäss-*, *rokk-*, *räppmuusika*), *stiil* (*räpistiil*) jt kohta. Nagu ikka, põhjustab selleski rühmas variantsust inglise keelest pärit terviklaenude ja omasõnade võistlev mõju.

ÕSis on *räpp*-algulistest liitsõnadest nominatiivse täiendsõnaga peale *räppmuusiku* ka *räppplugu* ja *räppvideo*, korpuse andmeil on kasutuses eelistatud genitiivse liitumisega kujusid *räpilugu* ja *räpivideo*. ÕSist puudub üsna suure sagedusega ja korpuse andmeil kindlalt nominatiivse täiendosaga liitsõna *räppmuusika*. *Rokk*-liitsõnade puhul vastab ÕSi norming üldiselt korpuse andmetele, omastavalise täiendsõnaga on *roki-klassika*, *rokiklubi*, *rokilegend*, nimetavalisega *rokkansambel*, *rokkoper*, *rokkmuusika*. Pigem kaheti liituvad ÕSis genitiivselt antud *rokifestival*, *roki kontsert*, *rokitäht* ja nominatiivselt antud *rokklaulja*.

Džäss-liitsõnade puhul fikseeris ÕS 1976 nominatiivse täiendsõnaga *džässmuusika*, aga genitiivse täiendsõnaga *džässimuusiku* ja *džässilaulja*, sama norming kandus edasi ka järgmistesse ÕSidesse. 2007. aastal juhtis Kalju Terasmaa ÕSi koostajate tähelepanu muusikute tavale kasutada sõnades nagu *džässorkester*, *-koor*, *-ansambel*, *-muusik*, *-laulja*, *-pianist* nimetavalist liitumist.⁵ ÕSi koostajad mõnsid *džässmuusiku* ja *-laulja* reeglite alla paindumatust, kui kõrval on tugevad analoogid *rokk*-, *räpp*-, *folk*-sõnadega (Tiiu Erelti vastus), ning 2013. a ÕSis on fikseeritud juba nominatiivse liitumisega *džässlaulja*, *džässmuusik*. Senine genitiivne norming on tõenäoliselt siiski oma jälje jätnud, sest korpuses on mõlema sõna puhul nominatiivse täiendsõna kõrval näha ka genitiivset (*džäss-/džässilaulja* 139/106, *džäss-/džässimuusik* 640/67).

Grill-algulisi liitsõnu saab õigupoolest jagada kaheks: ühtedel on täiendsõnaks nimisõna *grill* 'grillimisriist', teistel tegusõna *grillima* tüvi *grill*- tähenduses 'grillimis-' või 'grillitud'. ÕSi artiklis *grill* on antud genitiivse täiendosaga liitsõnad *grillipidu*, *grillihooaeg* ja *grillitarvik* (grilliga seotud asjad või nähtused), artiklis *grill*- aga liitsõnad *grillahi*, *grillrest*, *grillsüsi*, *grillbaar* (*grillimisahi*, *-rest* jne); *grillkaste*, *grillmaitseaine* (*grillimiskaste*, *-maitseaine*); *grillkana*, *grillliha*, *grillvorst* (grillimiseks mõeldud või grillitud kana, liha, vorst). Piirid on paraku hajusad, näiteks on ÕSis fikseeritud *grillitarvik* 'grilli juurde kuuluv tarvik' ja *grillrest* 'grillimisrest', kuid mõeldes grillimiseks vajalikku tarvikut või grilli juurde kuuluvat resti, on täiesti võimalik öelda ka *grilltarvik* ja *grillirest*. Pilguheit korpusesse kinnitab siiski ÕSi fikseeringuid: sõnadele *pidu*, *hooaeg*, *tarvik* liidetakse täiendsõna pigem genitiivselt (*grill-/grillipidu* 204/852, *grill-/grillihooaeg* 79/531, *grill-/grillitarvik* 49/79), sõnad *ahi*, *rest*, *süsi*, *baar*, *kaste*, *kana*, *liha*, *vorst* jts on aga ülekaalukalt *grill*-esiosaga.

⁵ Kalju Terasmaa e-kiri 10. IX 2007.

Korduvaid küsimusi *grill-/grillipeo* kõrval on olnud *grill-/grilli-meister*, vastajad on mõlemat sõnakuju võimalikuks pidanud (korpuses *grillmeister* 414, *grillmeister* 223). *Grill*-liitsõnad on ka üks neid rühmi, kus nõuandjad on oma vastustes eriti sageli otsinud tuge analoogiast, nt *grillrest* (nagu *grillpann*), *grillrestoran* (nagu *grillbaar*), *grillvarras* (nagu *grillrest*), *grillõli* (nagu *grillsüsi*), *grilliaed* (nagu *grillipidu*), *grillitangid* (nagu *grillitarvikud*), *grillivein* (nagu *grillipidu*, *grillihooaeg*).

2.4. *Album-* ja *number-tüübi* võõrsõnad

Album-tüüpi sõnade rühmas on mh küsimusi põhjustanud isikuid tähistavad nimetused, nagu *audiitor*, *kuller*, *maakler*, *mentor*, *proviisor*, *sponsor*. Kuidas liita, kui põhisõna tähistab näiteks ettevõtet, firmat, teenust, lepingut? ÕS pakub vähest tuge, esitades nominatiivse täiendosaga liitsõnad *audiitorkontroll*, *kullerpost*, *sponsoritevõte*, genitiivsega *maaklerifirma*, *-leping*, *-tasu*, *sponsoriraha*. Keelenõuande vastustes domineerivad genitiivse täiendosaga liitsõnad, nagu *audiitoribüroo*, *-firma*, *-kogu*, *-teenus*, *-tegevus*, *-tunnistus*, *kullerifirma*, *-teenus*, *-tellimus*, *maaklerifirma*, *-leping*, *-teenus*, *-tegevus*, *mentoriklubi*, *-programm*, *-teenus*, *sponsorileping*, *-pakett*, *-programm*, *-tunnistus*; nominatiivse täiendosaga on nt *audiitoribüroo* (sama sõna on soovitatud ka genitiivsenä) ja *audiitoritevõte*. Kui omasõnad liituvad põhisõnadele *ettevõte*, *firma*, *leping*, *teenus*, *tegevus* jts mitmesuguses tähenduses enamasti genitiivselt (*riigi-*, *lennuettevõte*, *reisi-*, *uuringufirma*, *laenu-*, *müügileping*, *panka-*, *veoteenus*, *sõja-*, *õppe-tegevus*), siis *album*-tüüpi võõresikomponendid enamasti nominatiivselt: *audiitoribüroo* tuli korpuses ette 418 ja *audiitoribüroo* 22 korda, *audiitor-/audiitoritevõte* 108/0, *audiitor-/audiitorifirma* 1768/45, *kuller-/kullerifirma* 1114/159, *sponsor-/sponsorifirma* 283/0, *mentor-/mentoriklubi* 690/0, *kuller-/kulleriteenus* 2151/282, *audiitor-/audiitoriteenus* 477/17, *audiitor-/audiitoritegevus* 1218/12, *maakler-/maakleritegevus* 282/39, *sponsor-/sponsorileping* 1368/54, *sponsor-/sponsoriraha* 745/59, *mentor-/mentoriprogramm* 834/41. Täiendõna võib siin mh osutada ka sellele, kes või mis on põhisõnaga märgitu (nt *audiitor-*, *kuller-*, *sponsorifirma* 'firma on audiitor, kuller, sponsor'), selle sisuga liitsõnad on aga üks kindlamaid nominatiivse liitumise piirkondi. Genitiivse liitumise suuremat osatähtsust või isegi ülekaalu näeb mõne *maakler-* ja *proviisor-*algulise liitsõna puhul, nagu *maakler-/maaklerifirma* 690/370, *proviisor-/proviisoriapteek*

214/114, *maakler-/maaklerileping* 188/282, *maakler-/maakleriteenus* 568/761. Küsimuste hulga järgi otsustades on *album*-võõrsõnade rühma kaks kõige raskemat liitsõna *kuller(i)teenus* ja *maakler(i)teenus*, mis ka tegelikus kasutuses esinevad variantsena.

Number-tüübis on enim küsitud *diisel*- (sh *diislikütus* 30 küsimust, *diiselmootor* 11) ja *elekter*-algulisi liitsõnu. *Diisel*-liitsõnade puhul kajastab ÕS tegeliku kasutuse tendentse võrdlemisi täpselt: nominatiivsed *diiselmootor* (nom 13 340, gen 54), *diiselauto* (1475/25), *diislrong* (1619/0), *diiselveður* (211/0) jts, genitiivsed *diislikütus* (2007 / 11 008), *diisliõli* (40/95).

ÕSi norming on muutunud mõne *pahtel*- ja *trühvel*-algulise sõna puhul. Kuivõrd *pahtli* tähendus on varem olnud 'labidake pragude kittimiseks' (vt EÕS II kd 1930, ÕS 1976 lisas sellele pahtelkiti tähenduse), fikseerisid ÕSid liitsõna *pahtellabidas* (labidas on pahtel) nominatiivse täiendosaga. Alates 2006. a ÕSist on nominatiivse *pahtellabida* kõrval esitatud ka genitiivne *pahtlilabidas*. Domineerib siiski genitiivne liitumine: 844 *pahtlilabida* kõrval tuli korpusest välja vaid 24 *pahtellabidat*, seda tasub edaspidi normingus arvestada.

Trühvel-algulistest liitsõnadest oli ÕSides pikka aega vaid nominatiivse liitumisega *trühveltort*, ajapikku on keelde lisandunud uusi liitsõnu, ühtlasi on nad hakanud alluma toidusõnade rühmas üsna tavapärasele genitiivsele liitumisele: *trühvlitort* (nagu *vahvlitort*, *marjakook*), *trühvlikomm* (nagu *koore*-, *pulgakomm*), *trühvlikaste* (nagu *seene*-, *salatikaste*). ÕS 2018 on seda tendentsi arvestades lisanud nominatiivse täiendosaga liitsõnale *trühveltort* genitiivse täiendosaga *trühvlitordi*, samuti esitanud liitsõnad *trühvlikomm*, *trühvliomlett*. *Trühvlikommi* sõnas ei näi täiendosa käänat olevat mõjutanud ka see, et täiend sõna tähendus (komm on trühvel) eeldaks pigem nominatiivset liitumist.

2.5. Rõhulise lõppsilbiga võõrsõnad

Rõhulise lõppsilbiga kahe- ja enamasilbilistest sõnadest on enim küsimusi põhjustanud *reklaam*, *oliiv*, *aroom*, *kultuur*, *struktuur*, *transiit*, *tekstiil* (rõhulises lõppsilbis on pikk vokaal), *kontsert*, *kontroll*, *ekspert*, *eksport*, *remont*, *transport*, *vanill*, *aadress*, *projekt* (rõhulises lõppsilbis on pikk konsonant või konsonantühend). Siin on suuri rühmi, kus on vaid üksikuid korduvaid küsimusi (nt *eksport*-, *reklaam*-, *kontroll*-, *kultuur*-liitsõnad),

ja ka rühmi, kus hulga küsimusi on andnud üks-kaks sõna (*oliiv-*, *vanilli*-liitsõnad). *Oliivi* puhul on küsitud, kuidas liita seda põhisõnale *õli*, norming on olnud genitiivne (*oliiviõli* nagu *toidu-*, *taime-*, *rapsiõli*). Korpuses näeb ülekaaluka genitiivi kõrval (14 096 tulemust) päris palju ka nominatiivset liitumist (3324). *Vanill*-rühma korduv küsimus on *vanill-/vanillisuhkur*, mis oli kuni 2006. a ÕSini fikseeritud nominatiivse täiendosaga ning alates 2013. a ÕSist kaheti, s.o *vanill(i)suhkur*. Normingu muutust toetab kasutus (nom 885, gen 1634). Tegelikule keeletarvitusele tuginedes on 2013. a ÕSis sätitud muidki toidusõnu, nt on nominatiivse täiendõnaga liitsõnale *karamellikissell* lisatud toidusõnadele omase genitiivse täiendõnaga *karamellikissell* (Mäearu 2015: 133). *Remont*-liitsõnade korduv küsimus on ülekaalukalt *remont-/remonditöö*, mis on alates 1960. a ÕSist olnud kaheti normitud (*remonttöö* = *remonditöö*), korpuses vastavalt 4042 ja 7230 tulemust. Nagu näha, ei pruugi kasutusest lähtuvate rööpvormide andmine alati kõhklusi vähendada.

1960. ja 1976. a ÕS fikseerisid nominatiivse liitumisega arheoloogia-termini *kultuurikiht*. ÕS 1999 lisas oskuskeele sisule üldkeeles levinud piltliku tähenduse ning asendas nominatiivse täiendõna genitiivsega. Reeglipärase genitiiv – *kultuurikiht* kui mõne tegevuse (kultuuri) tagajärjel või kaasmõjul tekkinud kiht, mitte 'kultuurne' ega 'kultuuristatud' kiht⁶ – on olnud arheoloogidele siiski vastuvõetamatu. Kahes *kultuur*-liitsõnas lisas ÕS 1999 senisele nominatiivsele liitumisele genitiivse: *kultuurautonoomia* ja *kultuurkapitali* kõrvale tulid *kultuuriautonoomia* ja *kultuurikapital*. Sama võiks kaaluda ka *kultuur-/kultuurikihi* puhul, korpuse andmedki näitavad siin nominatiivsel ja genitiivsel liitumisel üsna võrdset sagedust.

Suured rühmad on abstraktsema tähendusega *kontroll-* ja *projekt*-algulised liitsõnad, kus nii küsijail kui ka vastajail on olnud raskusi tähendusele vastava vormi leidmisel. ÕSide liitsõnavalikus on ülekaalus olnud nominatiivse täiendosaga *kontroll*-sõnad, nt 1976. a ÕSis on kokku ligi kuuskümmend *kontroll*-algulist liitsõna, nende hulgas ainult kaks on genitiivse täiendõnaga (*kontrollialune* ja *kontrolliaruanne*). Keelenõuküsijaile on soovitatud nominatiivse täiendõnaga liitsõnu *kontrollgrupp*, *-menetlus*, *-organ*, *-tegevus*, *-toiming*, genitiivsega *kontrolliakt*, *-aruanne*, *-asutus*, *-graafik*, *-komisjon*, *-meede*, *-meetod*, *-mehhanism*, *-objekt*, *-osakond*, *-periood*, *-poliitika*, *-ruum*, *-süsteem*, *-ülesanne*, kaheti *kontroll-*

⁶ Tiiu Erelti kiri Helju Valsile 20. VIII 2008.

kontrollisüsteem. Neist sõnadest ainult kolm sisalduvad ka ÕSis (genitiivne *kontrolliaruanne*, nominatiivsed *kontrollkomisjon*, *-süsteem*).

Korpuses näeb enamiku küsitud sõnade puhul nii nominatiivset kui ka genitiivset liitumist. Suurema sagedusega sõnadest on pigem nominatiivse liitumisega *kontrollakt* (nom 947, gen 72), *kontrollgrupp* (1324/18), *kontrollkomisjon* (427/121), *kontrollorgan* (2359/205), *kontrollruum* (145/20), pigem genitiivselt näivad liituvat *kontrolliaruanne* (104/425), *kontrolliasutus* (234/849), *kontrollimeede* (255/627), *kontrollimeetod* (69/229), *kontrollimehhanism* (774/1357), *kontrollimenetus* (84/511), *kontrolliosakond* (28/739), *kontrollitegevus* (108/315), *kontrollitulemus* (38/145), *kontrolliülesanne* (84/116). Enam-vähem võrdselt on nominatiivi ja genitiivi sõnades *kontroll-/kontrolliperiood* (82/99), *kontroll-/kontrollisüsteem* (1657/1867) ja *kontroll-/kontrollitoiming* (148/185). Täiendsõna käänat võivad siin sõna vormitüübist ja tähendusest tugevamini mõjutada hoopis eeskujusõnad: *kontrollakt* liitub nagu *haldus-*, *normatiivakt*, lähedase sisuga *kontrolliaruanne* seevastu nagu *kasumi-* või *kvartaliaruanne*; *kontrollkomisjon* ja *kontrollorgan* liituvad nagu *majandus-*, *mandaatkomisjon* või *lepitusorgan*; *kontrolliasutus* ja *kontrolliosakond* nagu *riigi-*, *ametiasutus*, *müügiesakond*. Kui *kontroll-*sõnal on omakorda täiend, domineerib genitiivne liitumine, nt *järel-*, *esmakontrolliakt*, *piiri-*, *tervisekontrolliasutus*, *relvastus-*, *laevakontrolligrupp*, *eelarvekontrollikomisjon*, *sise-*, *riigikontrolliorgan*, *sise-*, *tolli-*, *transpordi-*, *finantskontrolliosakond*, *sise-*, *enese-*, *kvaliteedikontrollisüsteem*.

Projekt-liitsõnade esitus ÕSis vastab põhijoontes korpuse andmetele: nominatiivselt liituvad *projektdokumentatsioon*, *-võimsus*, *-õpe*, genitiivselt *projektibüroo*, *-insener*, *-juht*, *-kirjutaja*. Küsijaid on huvitanud projekti põhjal tegutsevate kollektiivide nimetused, vastajad on soovitanud selles rühmas üsna ühtlaselt genitiivset liitumist. Korpuse andmeil kalduvad genitiivselt liituma suurema sagedusega *projektirühm* (37/161) ja *projektiteater* (8/400), varieeruvama vormiga on väiksema sagedusega liitsõnad *projekt-/projektigrupp* (99/142), *projekt-/projektkoor* (85/90), *projekt-/projektiorganisatsioon* (87/28), *projekt-/projektiorkester* (47/24).

Niisama visa vastupanu kui esmavätlene *vegan* on keelekorraldajate soovitudele osutanud ka kolmandavätlene *ekspert*. ÕSi liitsõnanäited on olnud genitiivse täiendsõnaga (alates 1999. a ÕSist *eksperdiarvamus*, *eksperdihinnang*, 2006 lisandus *eksperdirühm*), kõiki kolme on

ka keelenõuandest korduvalt küsitud. Keelenõuvastustes domineerib genitiivne liitumine (*ekspertiabi, -arvamus, -firma, -grupp, -hinnang, -hooldus, -intervjuu, -komisjon, -komitee, -nõukogu, -rühm, -tasu, -teadmised, -teenus, -uuring*), kõikuv on olnud soovitus sõnade *ekspert-/ekspertdikomisjon* ja *ekspert-/ekspertdinõukogu* puhul (komisjon, nõukogu on ekspert). Korpus näitab sagedasemates *ekspert*-liitsõnades nominatiivse liitumise ülekaalu: *ekspert-/ekspertdihinnang* 6015/994, *ekspert-/ekspertigrupp* 3819/103, *ekspert-/ekspertdikomisjon* 3511/437, *ekspert-/eksperti arvamus* 2006/972, *ekspert-/ekspertirühm* 1166/594. Kõrvuti projekti, kulleri jt sellistega on *ekspert* ka üks neid vanemaid võõrsõnu, millega just eriti viimastel aastakümnetel on hakatud moodustama rohkesti uusi liitsõnu, nt Digari eesti artiklite portaalis on mõni üksik *ekspert-/eksperti arvamus, ekspert-/ekspertigrupp, ekspert-/ekspertdihinnang* 1970.–1980ndatel ja *kuller-/kullerifirma, kuller-/kulleriteenus* 1990ndatel, kuid sagedus kasvab märkimisväärselt 2000.–2010. aastatel.

3. Omasõnalise täiendosaga liitsõnad

Omasõnade hulgas on 58 sellist, mille liitumise kohta on keelenõuandest küsitud kolm või enam korda. Sagedustabeli tipus on *mets* (*mets*-liitsõnade kohta on küsitud 29 korda), *lõpp* (26), *taust* (25), *vesi* (22), *isik* (21), *ravim* (18), *amet* (17), *sidrun* (15), *puit* (14), *suvi* (13), *meri, paber* ja *sade* (12), *röst* (11), *lõhn* (10), *pidu* ja *sukk* (9), *ahi, nokk* ja *tekst* (8), *lahing, laps, lumi, masin, põrand* ja *taim* (7). On kaheldud vanades tuttavates liitsõnades, nagu *asitõend, jalgrada, kurjategija, marjapuu* (Riikoja 1962: 616 andmeil esineb läänemurdes ja saartel ka nominatiivse täiendõnaga *maripuu*), mille norming langeb kokku kasutusega, või *laudlina, lustmäng, tükkisuhkur, surmavaikus, tagumikutund, vigurivänt*, mis esinevad ka korpuses variantsena (nt *laudlina* 2872 ja *laualina* 442, *tükkisuhkur* 99 ja *tükisuhkur* 69, *vigurvänt* 298 ja *vigurivänt* 405). On soovitud tuge uute oskussõnade vormistamiseks, nt nominatiivsed *küünarkark, nimisponsor, omanikfirma, pistikhübrid* (korpuses *pistik-* 951, *pistiku-* 331), *tänavmuuseum, genitiivsed hinnaelastsus, näpuraamat, parveõppus, pilveteenus, pulganukk, sädemetester*. Nagu võõrsõnade rühmas, nii on omasõnadegi hulgas liitsõnu, mida on korduvalt küsitud, nt *ahi-/ahjuküte, nokk-/nokamüts, sukk-/sukapüksid* (nende kolme täiendõna puhul ongi küsitud vaid üht liitsõna), *isik-/isikunäitus, röst-/röstisai, sade-/sademevesi, sidrun-/*

sidrunihape, suvi-/suvekõrvits, tekst-/tekstisõnum. Kaks kolmandikku *mets*-liitsõnade küsimustest käivad *metspähkli* kohta.

ÕSi fikseeringud vastavad siin korpuse andmetele: pigem genitiivselt liituvad *isikunäitus* (nagu *rühmanäitus*), *sademevesi* (nagu *vihmavesi*) ja pigem nominatiivselt *röstsai* (mida võib käsitada ka verbitüvena, vrd eespool *grill*-liitsõnad), *sidrunhape* (nagu *piim-*, *rasv-*, *soolhape*, nominatiivselt on fikseeritud kogu hapete ja hapendite sari), *suvikõrvits* (nagu *suviraps*, *suvispinat*). Genitiivselt kaldub siiski liituma *tekst-/tekstisõnum*, ehkki kõrval on samas sõnumite sarjas kindlalt nominatiivsed *pilt-* ja *häälsõnum* (sõnum on hääel, pilt või tekst). *Nokkmüts*, *tuttmüts* ja *sukkpüksid* on ÕSis fikseeritud nominatiivse liitumisega, lähtudes põhimõttest, et olulist tunnust või esinemiskuju esiletõstev täiendsõna liidetakse nominatiivselt. ÕS 2018 lisas sellesse ritta *kontskinga*, sidudes nominatiivse liitumise eeskätt oskuskeelega (jätkates lakk-, nael-, pannel-, platvorm-, rihm- ja varvaskinga sarja), ning möönis üldkeeles ka genitiivse täiendosaga liitsõna *kontsaking* võimalikkust. Korpuse andmeil on *kontskinga*, *nokkmütsi* ja ka *tuttmütsi* puhul genitiivne liitumine ülekaalus, *sukkpükste* puhul domineerib nominatiivne liitumine.

Omastava käände põhifunktsioone on osutada, et liitsõna täiendsõna väljendab kuuluvust. See on tekitanud keelenõuküsimajais kartuse, et mitmuse omastavas täiendosaga liitsõnu *lasteporno(graafia)* ja *lasteprostitutsioon* võiks tõlgendada kui lastele mõeldud pornograafiat või prostitutsiooni (vrd nt *lastekirjandus*), mitte laste enda ärakasutamist, ja pannud liitma nimetavaliselt: *lapsporno(graafia)*, *lapsprostitutsioon*. Kui otsida nimetava käände funktsioonide hulgast sobivat, on see vahendi märkimine: laps kui pornograafia või prostitutsiooni vahend. Omastava käände kasuks räägib sobitumine suurde *laste*-alguliste sõnade sarja ning ka lootus, et lapse pidamine nähtuse sihtrühmaks on teoreetiline. Korpuse andmeil on *lasteprostitutsioon* suurema sagedusega kui *lapsprostitutsioon*, kuid enam-vähem võrdselt tulevad esile *lapsporno(graafia)* ja *lasteporno(graafia)*. Seal, kus täiendsõna väljendab sama mis põhisõna, on küll ootuspärane liita nimetavaliselt: *lapsprostituut* (laps, kes on prostituut, ehk prostituut, kes on laps). Meenutagem, et kuuluvusseose pidamist omastava käände põhifunktsiooniks ja sellest tulenevaid kartusi on olnud näha ka *vegan*-sõna puhul.

Osa küsimusi annab taas tunnistust sellest, et rööpvõimaluste esitamine ei pruugi kõhklusi vähendada. Alates 1960. a ÕSist on *pidu*-liitsõnades

mööndud rööpselt nii nominatiivset kui ka genitiivset liitumist, selle aluseks on käänamine nii *pidu* : *peo* kui ka *pidu* : *pidu*. Keelenõuandest on küsitud sõnu *pidu*-/peokelder, *pidu*-/peokleit, *pidu*-/peolaud, *pidu*-/peosöök, *pidu*-/peotort, *pidu*-/peoõhtu. Kui ülejäänud esinevad ka korpuses variantsena, siis enam-vähem kindla nominatiivse liitumisega on sellest küsitud sõnade reast liitsõna *pidusöök*. Genitiivse täiendsõnaga *hommikuvõimlemise* kõrvale tõi ÕS 1976 nominatiivse *hommikuvõimlemise* (vt Kask 1967: 26), korpuses domineerib genitiivne liitumine.

Mõnest küsimusest on koorunud võimalus väljendada täiendsõna vormiga eri sisu, nt *kunstfoto* 'kunstipärane foto' ja *kunstifoto* 'foto kunstist', *paberileht* 'leht paberit' ja *paberleht* 'ka: paber(aja)leht', *palgilõks* 'lõks palkide püüdmiseks' ja *palklõks* 'palkidest lõks', *raudtuum* 'mingi asja rauast tuum' ja *rauatuum* 'raua enda tuum', samuti *taimtoit* 'taimed toiduna' ja *taimetoit* 'taimedest toit', *vesiküte* ja *veeküte*, *õlglill* 'immortell' ja *õlelill* 'Xerochrysum Tzvelev'. Abstraktsema tähendusega sõnades võib aga olla raske piire ajada.

Uusi *taust*-algulisi liitsõnu moodustades on nii küsijad kui ka vastajad püüdnud orienteeruda selles, kas jutt käib taustal olevatest, tausta puudutavatest või iseloomustavatest nähtustest või hoopis taustast endast. Selle järgi on soovitatud nt nominatiivsena *taustandmed*, *taustdokument*, *taustinfo*(*rmatsioon*), *taustmaterjal*, *taustmuusika*, *taustteadmised* (andmed, info, muusika jne on taust), genitiivsena aga *taustaanalüüs*, *taustakontroll*, *taustauuring* (objektitähendus), *taustaheli*, *taustalaulja*, *taustalint*, *taustatunnus*. Mõnes nõuandes on jäänud ühene seisukoht ka võtmata, nt *taust*-/*taustaanalüüs* (kas analüüs on taustaks või analüüsitakse tausta?), *taust*-/*taustandmed*, *taust*-/*taustamuusika*, *taust*-/*taustamüra*, *taust*-/*taustavalgus*, *taust*-/*taustategur*. ÕSis on *taust*-liitsõnadest esitatud genitiivse täiendsõnaga *taustauuring* (objektitähendus), samuti *taustabänd*, *-laulja*, *-näitleja*, mis on ka korpuse andmeil üsna kindel genitiivse liitumise rühm, ning nominatiivsed *taustteave*, *-muusika*, *-süsteem*. Põhisõnade *andmed*, *info*(*rmatsioon*), *teave* puhul on korpuses siiski näha variantsust, nt pigem nominatiivse täiendsõnaga *taustteave* (nom 420, gen 199), *taustinformatsioon* (431/201) ning pigem genitiivsega *taustaandmed* (116/162), *taustainfo* (755/2352).

Rohkesti küsimusi on tekitanud *lõpp*-algulised liitsõnad, kus nominatiivne täiendosa on senise normingu kohaselt olnud seotud tähendusega 'viimane, lõplik, lõpmine' (küsijaile on mh soovitatud sõnu *lõppakord*,

-*analüüs*, -*aruanne*, -*kontsert*, -*kõne*, -*peatus*, -*raport*, -*vokaal*, -*üritus*) ja genitiivne tähendusega 'lõppu kuuluv, lõpposa' (sajandi *lõppkümnendid*, vrd *sajandi lõppkümnend*).⁷ Kasutuses tuleb siiski ette erandeid, nt nimetatatakse abituuriumi valdavalt *lõpu-*, mitte *lõppklassiks*, seda arvestades on 2013. a ÕSis nominatiivsest täiendsõnast loobutud. Nii keelenõuande vastustes kui ka korpuses on kõikuv, kuid siiski rohkem nominatiivse liitumise poole kalduv *lõpp-/lõpukuupäev* (1369/932), võrdle ÕSi *lõpp-tähtpäev*, mis tuleb ka korpuses esile ainult nominatiivse täiendsõnaga.

Omasõnadegi hulgas on selliseid, mis täiendsõnana kalduvad andma ebareeglipäraseid nominatiivseid liitumisi, nagu *i-lõpulised* kahesilbilised esmavärtelised sõnad *käsi*, *mesi*, *tuli*, *vesi*, *veri*, harvemini *meri*, *mägi*, *uni* (Aavik 1914: 15; Kull 1961: 90). Keelenõuandest on selle rühma sõnadest enim küsitud *vesi-*algulisi, mh *vesi-/veevoodi*, *vesi-/veevõimlemine*, *vesi-/veeaeroobika*, *vesi-/veevann*. Liitsõnad *veeaeroobika* ja *veevõimlemine* (nagu *veepidu*, *veesport*) fikseeris genitiivse liitumisega ÕS 1999, kuid täiendsõna vorm on tekitanud küsimusi ja ka korpuses domineerivad nominatiivse liitumisega *vesiaeroobika* (kuid siiski ainult genitiivne *süvaveeaeroobika*) ja *vesivõimlemine* (nagu *vesiroos*, *vesilennuk*). Kasutusandmeid arvestades lisas ÕS 2013 *veeaeroobika* kõrvale *vesiaeroobika* ja asendas genitiivse *veevõimlemise* nominatiivse *vesivõimlemisega*. *Vesi-*sõna kalduvus nominatiivselt liituda tuleb ilmekalt esile nt *vann-põhisõna* puhul, kus ootuspärase genitiivi kõrvale (vrd *auru-*, *mulli-*, *piima-*, *soola-*, *vahu-*, *õhuvann*) näeb korpuses peaaegu niisama palju nominatiivset liitumist (kuid siiski ainult genitiivselt *kuumavee-*, *külmavee-*, *mineraalveevann*). Varasemal ajal on normingut muudetud liitsõna *vesi-/veevarustus* puhul: 1930. aastate ÕSides (EÕS, Muuk) on veel nominatiivse liitumisega *vesivarustus*, kuid alates 1960. a ÕSist on kasutajaid suunatud genitiivse *veevarustuse* poole⁸, ka korpuses domineerib genitiivne täiendsõna.

Amet-liitsõnade pesa on ÕSides olnud ühtlaselt genitiivse liitumisega, kuid sellegi sõna puhul on juba varasemast täheldatud kalduvust ka nominatiivselt liituda.⁹ Keelenõuandest on küsitud mh sõnu *ametikiri*,

⁷ Eristuse kujunemise kohta vt Aavik 1914: 20; Raiet 1955: 80.

⁸ Märksõna *vesivarustus* on üks väheseid näiteid, kus liitumise seisukohalt ebasoovitav vorm on 1976. a ÕSis esitatud looksulgudes, 1999. a ÕSis lisandus looksulgudes *silmnähtavalt* (vt ka Raadik, Mäearu 2020).

⁹ Aavik (1914: 20) on kõhklemissi pidanud võimalikuks *ametühisust*, kuid hiljem liigitanud *ametasutuse* ja *ametühingu* veaks või liialduseks nominatiivse liitumise

-koht, -käik, -mees, -post, -ruum, -side, -ühing, korpuses on vähesel määral nominatiivset liitumist näha suurema sagedusega sõnades *amet-/ametiühing, amet-/ametimees, amet-/ametikoht*. Üsna samasugune pilt avaneb *ravim*-liitsõnade puhul, nt vastajaile genitiivsena soovitatud *ravimiesitleja, -firma, -grupp, -jätmed, -teatmik, -uuring, -valik, -viga* on ka korpuses valdavalt genitiivse täiendsõnaga, lisaks osa sõnu vähesel määral nominatiivsega, nagu *ravim-/ravimifirma, ravim-/ravimiuuring*. Muude variantide kõrval hakkab korpusetekstides silma veebilehe aadress *raviminfo.ee pro* ootuspärane *ravimiinfo.ee*. Mitut puhku on küsimusi tekitanud ÕSis olev genitiivne *ravimivorm* (kuuluvusseos: mis vorm on mingile ravimile omane), millele farmaatsias eelistatakse nominatiivset *ravimvormi* (vt Hinrikus 2001: 15–16, 20).

Sõjandussõnavaras kalduvad nominatiivselt liituma *lahing* (*lahing-üksus, -padrun, -moon* pro *lahinguiüksus, -padrun, -moon*) ja *rännak* (*rännakuüksus, -rivistus* pro *rännakuüksus, -rivistus*) (Kuldnohk 2004: 191), ka keelenõuküsijaile genitiivse täiendsõnaga soovitatud *lahing*-liitsõnad esinevad korpuses variantsena: *lahing-/lahingugrupp* 131/2461, *lahing-/lahingukogemus* 24/322, *lahing-/lahingurelv* 109/180, *lahing-/lahinguiüksus* 271/400, *lahing-/lahinguülesanne* 163/431.

4. Põhisõna juurde moodustunud sarjad

Vahenditähendusega täiendsõnade puhul on keelenõuküsijaile enim probleeme valmistanud esikomponentide *elekter* ja *gaas* kääne (nt kas *elekter-* või *elektritransport*) ning nii oma- kui ka võõrsõnade liitmine põhisõnadele *ravi* ja *teraapia* (kas *geen-* või *geeniravi*).

Elekter- ja *gaas-*algulistest liitsõnades on ÕSis alates 1976. aastast järginud põhimõtet, mille kohaselt sobib oskuskeeles vahenditähendusega täiendsõna liita menetluse ja isiku märkimisel – deverbaalsed põhisõnad – nominatiivselt (*gaaskeevitus, gaaskeevitaja*), seadmetes aga genitiivselt (*gaasiboiler*). Üldkeeles võib tava olla teistsugune. Kui vaadata keelenõust küsitud *elekter-* ja *gaas-*liitsõnade esinemust korpuses, on ka menetluste ja isikute rühmas näha genitiivse liitumise ülekaalu: pigem *elektrikeevitus, -küte, -ravi, -transport, -valgustus, gaasikeevitus, -keevitaja, -kromatograafia* kui *elekter-* või *gaas-*, ning üksnes genitiivsena *elektrikeevitaja*,

alal (Aavik 1936: 25); Riikoja (1962: 621) on toonud murdekeelest nominatiivse täiendsõnaga näiteid *ametmees, ametisik, ametvennad, ametasutus*.

gaasilõikus, gaasitehnoloogia, gaasitoide. Seadmenimetustes on nii normingus kui ka korpuses valdav genitiivne täiendsõna, kuid küsijad on siiski kahelnud ka sellistes sõnades, nagu *elektriauto, -nuga, -rong, -sõiduk, -tara, gaasigrill, -katel, -kromatograaf*.

Põhisõna järgi võib keelenõuküsimustes esile tuua ka väikese *küte*-lõpuliste liitsõnade sarja, kus korpuse andmeil liitub kindlalt nominatiivselt vaid *õhkküte* (kas tajutakse genitiivse täiendsõna objektilist sisu või on eeskujuks samuti nominatiivsed *õhkjahutus, õhksoojuspump*). Korduvalt küsitud *põrandaküte* oli 1999. ja 2006. a ÕSis genitiivse täiendsõnaga, kaks järgmist ÕSi püüdsid erialainimeste soovil teha täiendosa käändel vahet sisuliselt (ÕS 2013: *põrandaküte* 'kõetakse põrandat', *põrandküte* 'kõetakse põranda kaudu') või allkeele järgi (ÕS 2018 lahenduse kohta vt eespool tabel 1). Kuivõrd erinevalt ahjust, kaminast või radiaatorist pole põranda, seina ega lae esmane ülesanne küttekehaks olemine¹⁰, võiks nende kaudu kütmist ehk siiski tähistada genitiivse täiendsõnaga, piirdudes nominatiiviga vaid otsest vahendit näitavais termineis *vesi-, õhk-, elekterküte* jts.

Suures *ravi-* ja *teraapia*-lõpuliste liitsõnade sarjas saab nominatiivset ja genitiivset liitumist vaheldades eristada vahenditähendust objektitähendusest, nt *loomteraapia* 'loomade abil ravimine' ja *loomateraapia* 'loomade ravimine'. Kui objektitähendus ei ole oluline, nagu sõnades *elekter-/elektriravi, tablett-/tabletiravi*, võib ka täiendsõna vorm varieeruda. Selle sarja enim küsitud liitsõna on *aroom-/aroomiteraapia*, mille ÕS on fikseerinud süsteemselt nominatiivsena (korpuses on ülekaalus genitiivne liitumine), seevastu 2018. a ÕSi lisatud *geeniteraapia* puhul on juba arvestatud üksnes kasutust (korpus ei näita nominatiivset liitumist), ehkki vahendit väljendava täiendsõna nominatiivne liitmine annaks siin selgema tulemuse (nominatiivse liitumisega on ÕSis *geeniteraapia* seletuses esitatud vaste *geenravi*). Keelenõuküsi jaoks on soovitatud nominatiivse täiendsõnaga raviliike *aroom-, loom-, lõhn-, ravim-, tsoon-, õisteraapia; elekter-, geen-, hormoon-, beetainterferoon-, koer-, lemmikloom-, lõhn-, mahl-, metadoon-, naer-, osokeriit-, pump-, pung-, püramiid-, tablett-, taim-, tants-, termiit-, botulismitoksiin-, tramadool-, tüvirakk-, C-vitamiin-, õisravi*.

Ainet või materjali tähistava täiendosaga liitsõnadest on keelenõuandest küsitud mõnd *roog-, siid-, sulg*-liitsõna (*roog-/rookatus, siid-/*

¹⁰ Argo Mundi meilinõuanne 8. IV 2013.

siidikangas, siid-/siidilõng, siid-/siidiriie, siid-/siidiöösärk, sulg-/sulejope, pilliroog-/pillirookepp, udusulg-/udusulepadi, udusulg-/udusuletekk, puuvill-/puuvillaöösärk, puuvill-/puuvillariie), milletaoliste kohta võib ka ÕSist leida soovitusi, kuid võrreldes *elekter-* ja *gaas-*liitsõnu puudutavatega on need üksikküsimused. Põhisõna järgi tõusevad küsimustes esile kaks sarja, *toode-* ja *jääde-*lõpulised liitsõnad, kus täiendsõna vormi vaheldades saab vajaduse korral väljendada eri sisu, nt *paber-*, *puittoode* 'toode on paber, puit' ja *paberi-*, *puidutoode* 'paberist, puidust toode', *paber-*, *plast-*, *vaskjäätmel* 'paber, plast, vask jäätmetena' ja *paberi-*, *plasti-*, *vasejäätmel* 'paberist, plastist, vasest jäätmed'. Selline vahetegemine saab toetuda põhimõttele, mille kohaselt eelistatakse ainesõnades nominatiivset liitumist sel korral, kui täiendsõna määrab põhisõna olemust, on liitsõna sisuliseks keskmeks, genitiivi aga siis, kui üks liitsõna osiseks olev sõna teisest sõltub, liitsõna põhisisu kannab täiendosa (Kask 1967: 15; EKK: 359). *Toote-*sarja nominatiivse ja genitiivse liitumise juhised esitati 1970. aastal Emakeele Seltsi keeleteoimkonna soovituskirjas kaubanduskeele parandamiseks (Kull 1971: 259).

Oskuskeele, st mõistesüsteemi poolt vaadates on oluline põhisõna juurde moodustuva sarja ühtne vormistus, nt *kütte-*, *raviliigid*. Üldkeeles ei ole sellist mõistesüsteemi tunda, sõnad tulevad ette üksikult, vaadatakse pigem täiendsõna sarju või üht juhuslikku analoogi.

Kokkuvõtteks

Nominatiivse ja genitiivse liitumise senises normimises võib soovitude laadi järgi esile tuua kaks rühma: terminid vs. üldkeele sõnad ning võõrsõnalise esikomponendiga liitsõnad. Esimeste puhul on ÕSides püütud anda selgeid soovitusi, viidates märgenditega *kõnekeelne* või *argikeelne* või kommentaaridega üld- ja oskuskeele erinevale liitumistavale, teisel juhul on otsestest soovitustest hoidutud, norming tuleb välja lugeda ÕSi valitud sõnakuju(de)st.

Võõrsõnaliste esikomponentide hulgas on nii vanemaid (nt *kontroll*, *kontsert*, *treening*) kui ka uuemaid (nt *liising*, *vegan*), lisaks on vanemaid võõrsõnu, mis on hakanud andma rohkesti uusi liitsõnu just viimastel aastakümnetel (nt *ekspert*, *projekt*, *reklaam*, *kuller*, *proviisor*). Kui teatavate vanemate võõrsõnade puhul on ka ÕSi fikseeringus enamasti aktsepteeritud kasutuses levinud, kuid eesti liitumisreeglitest erinevat

liitumist, esitades ootuspärase genitiivi asemel nominatiivse täiendsõna (nt *kontsert-*, *kontroll-liitsõnad*) või rööpselt nii nominatiivse kui ka genitiivse (nt *remont-/remonditöö*), siis uuemate liitsõnade normingus on sagedamini märgata taotlust allutada võõrsõnaline esikomponent eesti liitumismallidele. Oma osa on siin kindlasti olnud ka kaalutlustel, et varasem sekkumine võiks anda liitumismalli muutmise seisukohalt paremaid tulemusi, kuid see ei pruugi alati nii olla. Korpuseuuringu andmeil võib nt *liising*-liitsõnade puhul tõesti rääkida kalduvusest liituda pigem genitiivselt, eriti kui võrrelda nt teise *ing-lõpulise sõna* ehk *treeninguga*, mille puhul süveneb nominatiivse liitumise tendents. Seevastu nt *ekspert-* ja *vegan*-algulised liitsõnad, millest esimesed hakkasid keeles laiemalt levima 1990. aastatel ja teised 2010ndatel, on säilitanud kalduvuse liituda nominatiivselt, mida ei ole takistanud ka nt konsonandikobarate teke (vrd *ekspertgrupp* või *eksperdigrupp*) ning kus vaid mõnel määral ilmneb soovituslike genitiivide mõju. Seesuguste sõnade puhul tuleks senisest enam arvestada korpuse andmetega, aktsepteerides vajaduse korral nominatiivse liitumise domineerimist või mõõndes nominatiivse-genitiivse liitumisviisi kõrvuti esinemist. Keelekasutaja kõhklustest võõrsõnalise esikomponendi liitmisel annab tunnistust Eesti Keele Instituudi keelenõuandmebaas, kus võõrsõnalist täiendsõna puudutavad küsimused on laias laastus kaks korda sagedasemad kui omasõnalise täiendsõna kohta käivad. Võõrsõnaküsimuste edetabeli tipus on valdavalt sama tüüpi sõnad, mille nominatiivse liitumise kalduvusele on osutanud varasemad uuringud.

Oskuskeelekorpuste nappuse tõttu ei ole praegu veel võimalik uurida, mil määral järgitakse nominatiivse ja genitiivse liitumise põhimõtteid oskustekstides. Sõnamoodustuse uurijad on olnud enam-vähem ühel meelel selles, et oskuskeel vajab võimalust väljendada täiendsõna eri vormi kaudu erinevat sisu, näiteks selleks, et teha vahet vahendi- ja objektisuhel (*masinpesu* ja *masinapesu*, *õhkjahutus* ja *õhujahutus*). Iseküsimus on, kas seda arvestatakse ka nt neil juhtudel, nagu *elekter-ravi* ja *elektirravi*, *gaaskeevitus* ja *gaasikeevitus*, kus nominatiivil ja genitiivil ei ole sisulist tähendusvahet. Üldkeelekorpusest võib leida näiteid, et ka sõnades, kus täiendsõna kääne võiks väljendada eri tähendust, ei kajastu see tingimata tegelikus tarvituses, nt on vahendisõnade reeglipärase nominatiivse täiendsõnaga *geenravi* ja *geenteraapia* asemel korpuses valdavad genitiivse täiendsõnaga *geeniravi* ja *geeniteraapia*.

Tõenäoliselt ei mõtle keeleteadaja sellele, kas geene saab ravida või ei, vaid võtab eeskujuks mõne muu üldkeelse genitiivse *ravi*-sõna (olgu või *elektriravi*).

ÕSid on alates 1976. aastast aktsepteerinud üld- ja oskuskeele erinevat tava, vormides oma soovitusi aegamööda selgemasse sõnastusse. Keelenõuküsimused näitavad siiski, et kahtluskohad ei pruugi ajast aega olla just ühed ja needsamad. On loomulik, et *sitsrätiku*, *kanepnööri* või *pilbaskatuse* asemel huvitavad tänapäeva küsijat hoopis rohkem *pistik-hübrid*, *tekstsõnum* või *pilveteenus*. Keelenõuandele esitatavate küsimuste hulgas on sõnu, mida pole sõnastikes fikseeritud või mille kohta vähemalt küsimuse esitamise hetkel ei ole võtta tuge ka korpusest. Samavõrd kui seisukohavõtte ammuste vaidlusteemade asjus on liitumisnõu vajajad järginud ka põhimõtteid, millele toetuda päris uute oskussõnade loomisel.

Kirjandus

- Aavik, Johannes 1914** [kaanel 1915]. Nominatiivsed liitumised. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus.
- Aavik, Johannes 1936**. Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.
- EKG** = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1995. Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Peatoim. Mati Erelt, toim. Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- EKI ühendsõnastik 2021**. Sõnaveeb 2021. <https://sonaveeb.ee>.
- EKK** = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2020. Eesti keele käsiraamat. Uuendatud väljaanne. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.
- Erelt, Tiiu 1976**. Keelenõuand Tallinnas. Sõna ja tema kuju (2). – Keel ja Kirjandus 12, 717–724.
- Erelt, Tiiu 2003**. ÕS-i toimetaja selgitab. – Keel ja Kirjandus 6, 448–460.
- Erelt, Tiiu 2007**. Terminiopetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Erelt jt 1971** = Tiiu Erelt, Rein Kull, Valve Põlma, Erich Raiet, Kristjan Torop 1971. Keelekorraldus ja liitsõnad. – Keel ja Kirjandus 6, 367–374.
- EÕS** = Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat I–III, 1925–1937. „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu“ II täiendatud ja parandatud trükk. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus.
- Hinrikus, Toivo 2001**. Farmaatsia oskussõnavara arenemisest. – Emakeele Seltsi aastaraamat 46 (2000). Peatoim. Mati Erelt. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tartu, 12–24.

- Jürgenson, Leo 1968.** Tehnika keel vajab suuremat selgust sõnatuletuses. – Emakeele Seltsi aastaraamat 13 (1967). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 183–188.
- Kasik, Reet 2015.** Sõnamoodustus. (= Eesti keele varamu I.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kask, Arnold 1967.** Eesti keele grammatika III. 1. vihik. Liitsõnad ja sõnade liitumisviisid eesti keeles. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, eesti keele kateeder.
- Kolehmainen, Taru 2011.** Nominatiivi vai genetiivi yhdyssanan alussa? Kielenhuollon historiaa. – Kielikello 2. <https://www.kielikello.fi>.
- Kuldnohk, Karen 2004.** Sõjandusterminite vorm. Toimiv keel II. Töid rakenduslingvistika alalt. Toim. Maria-Maren Sepper, Jane Lepasaar. Koost. Helle Metslang. (= Tallinna Pedagoogikaülikooli eesti filoloogia osakonna toimetised 3.) Tallinna Pedagoogikaülikool, Eesti Keele Instituut. Tallinn: TPÜ Kirjastus, 185–194.
- Kull, Rein 1961.** Keelenorm ja teadlik keeletarvitus. (Järg.) – Keel ja Kirjandus 2, 89–100.
- Kull, Rein 1966.** Vormitüübi mõju võõrsõnalise esikomponendi liitumisele. – Keel ja Kirjandus 5, 284–294.
- Kull, Rein 1970.** *Quo vadit* eesti õigekeelsussõnaraamat. Sõnamoodustuse sihiseadeid. – Keel ja Kirjandus 7, 390–404.
- Kull, Rein 1971.** Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsuseid ja soovitusi. – Emakeele Seltsi aastaraamat 17 (1971). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 251–261.
- Kull, Rein 1985.** Kirjakeelest ja selle korraldamisest. („Kirjakeele korraldus nüüd ja praegu“) – Keel ja Kirjandus 12, 705–713.
- Leibak, Eerik 2001.** Maailma lindude eestikeelsetest nimetustest. – Emakeele Seltsi aastaraamat 46 (2000). Peatoim. Mati Ereht. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tartu, 37–45.
- Liivaku, Uno 2008.** Oma omastavaga, võõras võõrastavaga. – Õiguskeel 2. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uno_liivaku_oma_omastavaga_vooras_voorstavaga.pdf.
- Muuk, Elmar 1940.** Väike õigekeelsus-sõnaraamat. 7. trükk. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Muuk, Elmar, Mihkel Tedre 1931.** Lühike eesti keeleõpetus II. 2. trükk. Tartu.
- Mäearu, Sirje 2015.** Kas *vanillsuhkur* või *vanillissuhkur*? – Keelenõuanne soovitab 5. Koost. ja toim. Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 130–134.
- Mäearu, Sirje 2016.** *s*-lõpuliste nimisõnade liitumisest. – Oma Keel 2, 70–81.
- Nurm, Ernst 1971.** Mõnda liitsõnadest. Väiteid ja vastuväiteid. – Keel ja Kirjandus 3, 168–175.
- Raadik, Maire 2005.** Panganduskeel. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- Raadik, Maire, Sirje Mäearu 2020.** Silma nähes, kõrva kuuldes, käe katsudes. – Keelenõuanne soovitab 6. Koost. ja toim. Maire Raadik. Tallinn: EKSA, 122–123.
- Raiet, Erich 1955.** Õigekeelsuse küsimusi nimetavalise ja omastavalise liitumise alalt. – Emakeele Seltsi aastaraamat I. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 77–80.
- Riikoja Elli 1956.** Kirjakeele ja rahvakeele vahekorras mõningates nominatiivse liitumise rühmades. – Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused I. Eesti NSV Teaduste Akadeemia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 88–104.
- Riikoja, Elli 1958.** Kehaliiget ja abinõu märkivate sõnade liitumisest. – Keel ja Kirjandus 4–5, 280–289.
- Riikoja, Elli 1960.** Eesti keele nimisõnade nominatiivse liitumise reeglite rahvakeelne alus. Käsikirjaline kandidaadiväitekiiri. Tallinn.
- Riikoja, Elli 1962.** Nimisõnade nominatiivset ja genitiivset liitumist mõjustavaid tegureid. – Keel ja Kirjandus 10, 612–622.
- Tauli, Valter 1968.** Keelekorralduse alused. (= Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis väljaanne nr 4.) Uppsala: Kirjastus Vaba Eesti.
- Tauli, Valter 1972.** Eesti grammatika I. Hääliku-, vormi- ja sõnaõpetus. Uppsala.
- Vare, Silvi 2001.** Üldkeele ja oskuskeele nihestunud suhe. – Keel ja Kirjandus 7, 455–472.
- Veski, J. V. 1913.** Eesti kirjakeele edasiarendamise-teekest. – Voog I. (= Eestimaa Rahvahariduse-Seltsi Kirjanduse-Haruseltsi toimetused nr 15.) Tallinn: Teaduse Kirjastus, 99–120.
- Veski, J. V. 1914.** Eesti keele uuendamise asjus. (Vastukaaluks J. Aaviku mõtteavaldustele.) – Eesti Kirjandus IX, 182–184.
- Veski, J. V. 1954.** Kriitilisi märkmeid „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu“ kohta. – Edasi 20. IV.
- Veski, J. V. 1957.** Ääremärkusi nimisõnade liitmise kohta eesti kirjakeeles. – Emakeele Seltsi aastaraamat III. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 21–35.
- Väike õigekeelsuse sõnaraamat 1953.** Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- ÕS 1960** = Õigekeelsuse sõnaraamat 1960. Toim. Ernst Nurm, Erich Raiet, Magnus Kindlam. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- ÕS 1976** = Õigekeelsussõnaraamat 1976. 3. trükk. Toim. Rein Kull, Erich Raiet. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1980.
- ÕS 1999** = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toim. Tiina Ereht. Koost. Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik, Tiina Ereht. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- ÕS 2006** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim. Tiiu Erelt. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/qs2006>.
- ÕS 2013** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Toim. Maire Raadik. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/qs2013>.
- ÕS 2018** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Toim. Maire Raadik. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA. <https://www.eki.ee/dict/qs>.

Andmekogud

- Digar** = Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv Digar. <https://www.digar.ee/arhiiv>.
- Eesti keele ühendkorpus 2019** = Estonian National Corpus 2019, Estonian NC 2019. <https://www.sketchengine.eu/estonian-national-corpus/>.
- Keelenõuandmebaas** = Eesti Keele Instituudi keelenõuandmebaas. <https://keeleabi.eki.ee/?leht=8&id=132>.

Borrowing, analogy and semantics in compound word formation

MAIRE RAADIK

The article compares nominative and genitive compounding in Estonian compound nouns. The analysis is based on the nearly 3,300 questions on the subject, which have been filed in the Language Advice database of the Institute of the Estonian Language from 1995–2020. The database material is juxtaposed with the relevant data drawn from the Sketch Engine corpus *Estonian National Corpus 2019*. A closer look is taken at the compounding of the first components (borrowed or genuine) in the compound nouns. The analysis concerns certain bigger word groups as well as some more problematic individual words, following the emergence and evolution of compounding rules and examining, based on user data, how the rules have changed by the time the compound word makes its way to the orthological dictionary, specifically on the example of compound nouns where the attributive part has an instrumental meaning.

The group of foreign words used as first components contain both older (e.g. *kontroll* 'control', *kontsert* 'concert', *treening* 'workout') and newer words (e.g. *liising* 'leasing', *vegan*). In addition, there are some older loanwords (e.g. *ekspert* 'expert', *projekt* 'project', *kuller* 'courier') which have only become productive in compounding over the last decades. It turns out that some of the older foreign words used as first components have been included in the dictionary despite their deviant compounding (mostly accepted in use, though), where the attributive word occurs either in the nominative case instead of the expected genitive (e.g. compounds beginning with *kontsert-* or *kontroll-*) or where both nominative and genitive compounding are used in parallel. In newer compounds, however, both the orthological dictionary and the answers provided by the Language Advice reveal a tendency to subject the first component of foreign origin to Estonian compounding rules. One of the reasons may lie in the consideration that a "nip in the bud" would probably foster the victory of the Estonian pattern of compounding, but this need not always be the case. According to the corpus study, the compounds beginning with *liising-*, for example, do obey the Estonian rule of genitive compounding (not, however, the *tennis-*compounds, despite their similar structure), whereas most of the compounds beginning with, e.g., *ekspert-* or *vegan-* have stuck to their foreign bias towards nominative compounding, even if it leads to the formation of consonant clusters (like in *ekspertgrupp* vs *eksperdigrupp*).

Language users hesitations in compounding are reflected in the queries submitted to the Language Advice database, where questions concerning attributive words of foreign origin are about twice as frequent as those concerning genuine ones.

Keywords: compound noun, nominative and genitive compounding, special language, general language, language planning, orthological dictionary

Maire Raadik
Eesti Keele Instituut
Roosikrantsi 6
10119 Tallinn
maire.raadik@eki.ee